

І.О. Ахновська

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна*

РОЛЬ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ СІМЕЙНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

***Анотація.** У статті визначено, що відкрита освіта є невід'ємною складовою частиною інформатизації суспільства. Доведено, що поняття «відкрита освіта» трактується українськими вченими по-різному. Проаналізовано істотні характеристики відкритої освіти. Виявлено причини, що вплинули на процес розвитку відкритої освіти. Визначено тенденції відкритої освіти в сучасних умовах.*

***Ключові слова:** відкрита освіта, сімейна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, навчальний простір.*

В умовах розвитку інформаційного суспільства особливої актуальності набуває відкрита освіта. У проєкті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [1] одним із пріоритетів є забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти і сприяння можливостям навчатися впродовж усього життя для всіх. Так, разом із такими завданнями, як: забезпечення рівних можливостей для здобуття якісної освіти кожною дитиною; рівного та справедливого доступу до якісних систем розвитку, догляду та дошкільного навчання для всіх дітей; здобуття всіма учнями знань і навичок щодо принципів сталого розвитку; ліквідації гендерної нерівності у сфері освіти – в документі прописано забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всього населення, а також істотне збільшення кількості людей, які володіють суспільно необхідними навичками для отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю. У «Стратегії сталого розвитку Україна-2020» [2] реформа освіти знаходиться в першочергових пріоритетах реалізації стратегії. Усе це свідчить про підвищення уваги держави і суспільства загалом до відкритої освіти.

Роль відкритої освіти у суспільстві сьогодні встановлено в роботах О. Захарова, І. Колеснікової, А. Хуторського, О. Висоцької, О. Коржилової, М. Лещенко, А. Яцишин, Л. Ляхоцької. Спробу розглянути відкриту освіту як систему здійснено в наукових працях Р. Бужикова, Л. Виноградова, Б. Шуневича. Теоретичні основи процесу дистанційного навчання розглядаються в роботах В. Кухаренко, Н. Морзе, В. Олійник, Є. Полат, О. Рибалко та інших. Однак сьогодні немає досліджень, присвячених дослідженню ринку відкритої освіти в Україні і його впливу на стан сімейної освіти в країні. Тому тема дослідження є актуальною та своєчасною.

Метою дослідження є з'ясування ролі відкритої освіти в організації сімейного навчального простору через визначення сутності відкритої освіти, розгляд етапів та основних тенденцій розвитку українського ринку відкритої освіти.

У Законі України «Про освіту» визначено, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти [3]. При цьому неформальна освіта може завершуватися присвоєнням професійних та присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Інформальна освіта, або самоосвіта передбачає здобуття певних компетентностей у вільний час за бажанням особи. Відкрита освіта поєднує в собі елементи формальної, неформальної та інформальної освіти, може включати дистанційну або інші форми навчання, а також можливість поєднувати елементи традиційного і самостійного навчання. Суб'єктами (користувачами) таких освітніх послуг нерідко стають цілі сім'ї. Однак сьогодні у зв'язку як із відсутністю цього терміна в Законі «Про освіту», так і регулюванням цього ринку з боку держави, не існує єдиного підходу до визначення сутності відкритої освіти. Так, відкриту освіту ототожнюють із прозорою освітою, «освітою як відкритою системою», можливістю отримання суб'єктами освітнього процесу різних грантів, стипендій, альтернативними школами, а також із дистанційним та електронним навчанням. Тому вкрай необхідним є з'ясування сутності поняття «відкрита освіта» (табл. 1).

Альтернативні підходи до визначення сутності відкритої освіти

Джерело	Визначення
Висоцька О. [4]	елемент соціальної системи, яка відзначається гнучкістю, швидким реагуванням на зміни соціально-економічної ситуації, може бути застосована для вирішення групових та індивідуальних освітніх потреб
Коржилова О. [5]	глобальна освіта, тобто цілісна міжнародна система освіти (переважно вищої), що включає традиційні загальні компоненти на новій технологічній основі
Лещенко М., Яцишин А. [6]	невід’ємна складова частина інформатизації суспільства, що відображає загальну тенденцію послідовного переходу освітніх процесів із одного стану в інший, формування визначального інформаційного і комунікаційного базису розвитку освіти
Локшина О. [7]	комплексний феномен, який, окрім відкритого доступу до освітніх ресурсів, передбачає активну участь та взаємодію учасників навчання у вимірі навчання протягом життя (lifelong learning) та повсюдного навчання (life-wide learning)
Орчаков О., Калмиков А. [8]	слабкоформалізована освітня система, у якій доступ до освітніх ресурсів забезпечується кожному бажуючому без перевірки вхідних параметрів знань (вступних іспитів), у якій використовуються технології (в тому числі дистанційні), що в максимальному ступені враховують бажання та можливості того, хто навчається
Сисоева С. [9]	освітня система, що забезпечує (за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій) можливість самостійного отримання будь-якого рівня освіти у «вільному» часовому режимі шляхом накопичення кредитів (балів) з окремих дисциплін
Шуневич Б. [10]	технологія навчання, яка побудована так, щоб навчання проходило гнучким способом, незалежно від географічної віддаленості студента від освітнього закладу, його соціальних і тимчасових обмежень

Джерело: систематизовано автором

Оскільки сьогодні немає однаковості серед науковців щодо визначення понять «відкрита освіта», «дистанційна освіта», «дистанційне навчання» та «e-learning», вважаємо доцільним наголосити на різниці деяких понять. Під дистанційною освітою будемо розуміти відкриту систему навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Терміни «дистанційна освіта», «дистанційне навчання» та «e-learning» є взаємопов’язаними, але кожен несе в собі своє змістове навантаження. Так, у дистанційній освіті та дистанційному навчанні навчальні матеріали можуть доставлятися кур’єром або поштою. Тобто у випадку дистанційного навчання суб’єкти навчального процесу – учень і вчитель – знаходяться на відстані, при цьому спосіб передавання матеріалу наразі не має значення. Дистанційне навчання являє собою таку організацію навчального процесу, у якій основна увага приділяється самостійному навчанню студента. Основні принципи дистанційного навчання – це встановлення інтерактивного спілкування між студентом та викладачем без забезпечення їхньої безпосередньої зустрічі і самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за обраним курсом за допомогою використання певних інформаційних технологій. При цьому здобувачі дистанційної освіти, як правило, отримують підтвердження здобутих знань і навичок (диплом, сертифікат), у дистанційному навчанні це не обов’язково, результатом навчання є не документ, а саме здобуті знання і навички. Під час «e-learning» весь навчальний матеріал представлений тільки в електронному вигляді; це навчання за допомогою Інтернету і мультимедійних засобів, а також управління освітнім процесом і автоматизації документообігу освітніх закладів.

Появу відкритої освіти, на думку В. Бикова, спричинили три основні чинники. По-перше, це об’єктивні процеси розвитку суспільства, зокрема інформаційних технологій. По-друге, виникли нові індивідуальні потреби в особистісному розвитку та отриманні якісної освіти. По-третє, з’явилися умови для особистісного розвитку людини [11]. Дослідимо феномен відкритої освіти більш детально, для початку окресливши основні етапи її становлення (рис. 1).

Початковий етап (70-80-ті роки ХХ століття): створено Відкритий Університет у Великій Британії у 1969 р., розповсюдження ідеї відкритої освіти передовими країнами світу.

Адаптаційний етап (90-ті роки ХХ століття): на цьому етапі різні міжнародні фонди здійснювали підтримку просвітницьких центрів, корегуючи їх діяльність під власне бачення.

Масовий етап (2000-ні роки – поточний час): із кожним роком зростає кількість користувачів ресурсів відкритої освіти.

Інституційний етап: за всіма ознаками розвитку суспільних відносин очікуємо в майбутньому перетворення відкритої освіти в загальний стандарт навчання за всіма рівнями.

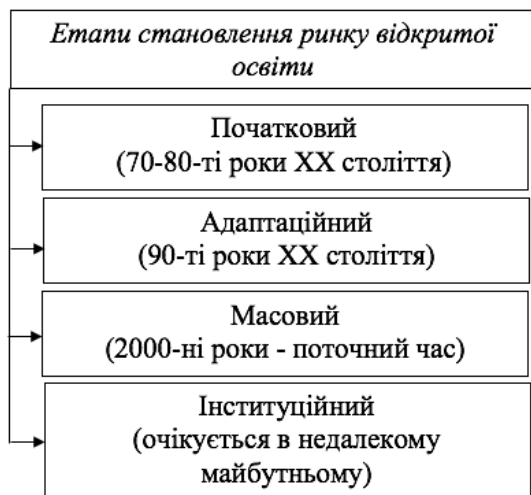

Рис. 1. Етапи становлення відкритої освіти
(Джерело: розроблено автором)

Рис. 2. Особливості відкритої освіти
(Джерело: систематизовано автором)

бачає можливість сформувавши індивідуальну навчальну програму, що може складатися з певних незалежних один від одного модулів. Інтеграція забезпечує засвоєння компетентностей за допомогою аудіо-, відео- та іншого контенту, тобто в освітньому процесі можуть бути задіяні всі органи сприйняття інформації. Паралельність означає можливість синхронізувати навчання з професійною діяльністю здобувача. Завдяки асинхронності студент і викладач працюють за зручним для кожного розкладом і не залежать один від одного. Інтернаціональність дозволяє здобути певні навички в навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни, та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, які проживають за кордоном, що особливо важливо для мігрантів та хоумскулерів. Відкрита освіта, зокрема дистанційне навчання, має високу економічну ефективність завдяки застосуванню сучасних технологій (використання відео-каналів, чат-ботів, масових розсилок тощо).

Групою дослідників на чолі з Тору Йосі та Віджаєм Кумаром було проведено опитування суб'єктів ринку відкритої освіти. При цьому дослідники поділили їх на 4 групи: «користувачі», «недосвідчені користувачі-новачки», «досвідчені користувачі» та «просунуті користувачі». Згідно з результатами опитування найбільш поширеним способом пошуку інформації серед учасників є пошукові системи на кшталт Google, на другому місці – власні колекції електронних ресурсів викладачів. Навчальними матеріалами найбільше користувалися викладачі іноземних мов, мистецтва й архітектури, а найменше – викладачі антропології, мови та літератури, історії та політології [12].

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з питань функціонування відкритої освіти дозволяє відзначити такі характерні її особливості (рис. 2). Насамперед, це безпосередній навчальний процес. Доступність означає, що незалежно від географічного місця знаходження та матеріального достатку, психо-фізичних особливостей тощо особа може бути суб'єктом відкритої освіти. Вільне користування означає, що на вході немає вступних іспитів чи певних критеріїв відбору кандидатів. Технологічність передбачає використання в освітньому процесі новітніх технологій із боку викладачів і тьюторів. Координація означає впровадження посади консультанта, тьютора чи модератора. Інтерактивність продиктована створенням ефекту присутності. Під зміною ролі викладача розуміємо, що викладач виконує функцію не вихователя і не контролера, а саме мотиватора. Відстань від місця знаходження слухача до освітньої установи не є перешкодою для освітнього процесу, із чого слідує така особливість, як віддаленість.

Соціальна рівність у відкритій освіті означає реалізацію ідей соціальної рівності через отримання рівного доступу до її здобуття. Здебільшого така освіта є безкоштовною, що забезпечує економію витрат матеріальних, фінансових і людських ресурсів. Суб'єкт освітнього процесу має високий рівень мотивації, навчаючись самостійно, що передбачає індивідуалізацію та особистісну спрямованість процесу навчання. Здатність слухачів навчатись у зручний час та у зручному місці забезпечує гнучкість відкритої освіти. Оскільки відкрита освіта часто використовує дистанційні методи навчання, це сприяє розвитку інформаційної культури в суспільстві. Охоплення, тобто кількість споживачів освітніх послуг, не є критичним параметром, що дозволяє забезпечити масовість навчання одночасно з індивідуальним підходом до кожного суб'єкта. Модульність перед-

Ми вирішили провести власне дослідження, у процесі якого було опитано респондентів різних вікових груп і різних соціальних верств. Усього в опитуванні прийняли участь 480 осіб. Отримано такі результати: 86% респондентів знають про можливості відкритої освіти, з них користуються курсами відкритої освіти 43%.

Крім того, з'ясовано, що із загальної кількості опитаних осіб з однією вищою освітою користуються курсами відкритої освіти лише 2%, із двома або більше вищими освітами – 11%. Серед студентів ця частка складає 13%. Зі школярів 74% користуються курсами відкритої освіти, в основному під час підготовки до ЗНО, або хоумскулери, тобто учні, які не навчаються у школі, а здобувають освіту вдома (рис. 3). У випадку цієї форми здобуття освіти учень отримує знання і здає шкільні атестації здебільшого дистанційно. Так, згідно із Законом України «Про освіту» сімейна (домашня) форма здобуття освіти являє собою спосіб організації освітнього процесу дітьми самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства [3].

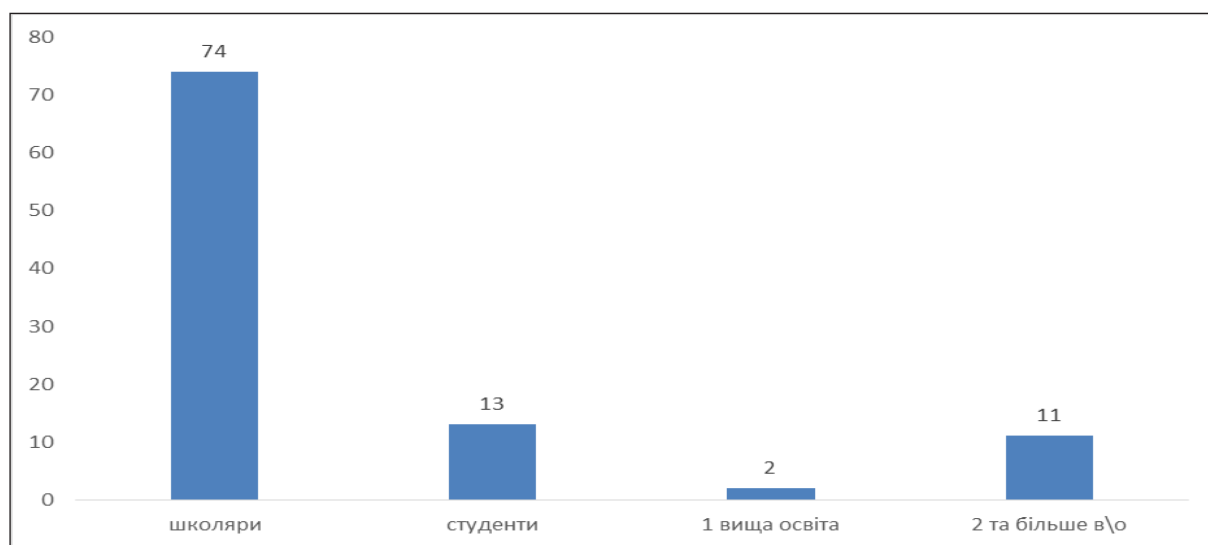

Рис. 3. Респонденти-користувачі відкритої освіти (за результатами опитування), %

Результати опитування стосовно платформ, якими користуються респонденти, наведено на рис. 4.

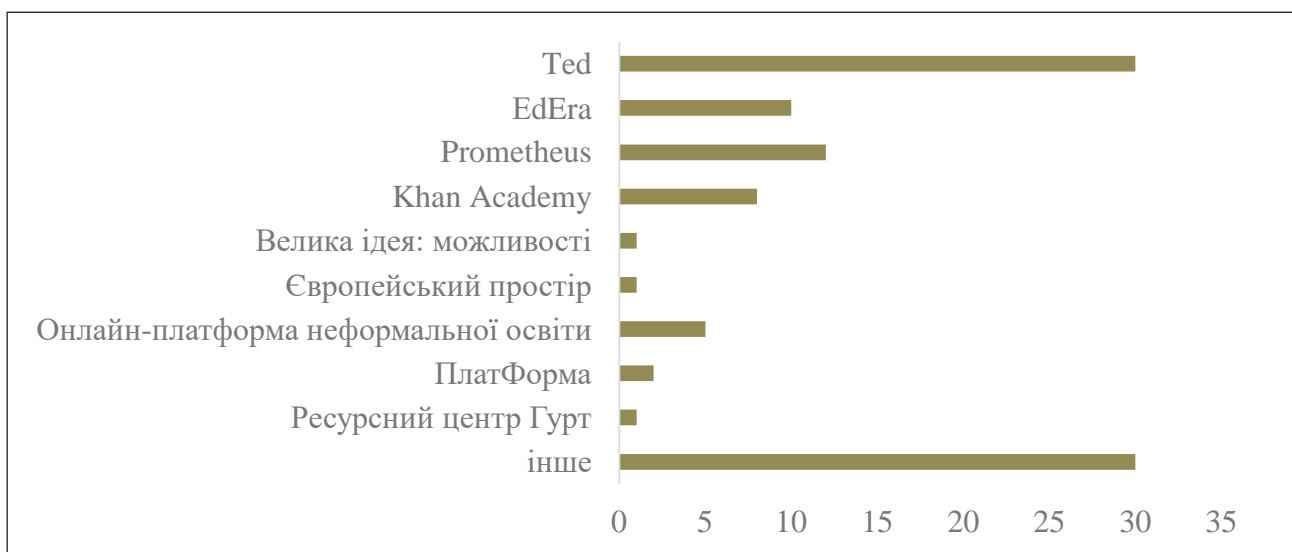

Рис. 4. Основні платформи відкритої освіти, якими користуються респонденти, % (за результатами опитування)

Учні, які навчаються за сімейною формою здобуття освіти, широко застосовують такі ресурси відкритої освіти, як Prometheus, EdEra, Khan Academy та інші. Отже, ці ресурси можуть стати суттєвою підтримкою хоумскулерів, а відкрита освіта – важливою складовою частиною опанування ними багатьох навичок і компетентностей.

Отже, у сучасних умовах трансформації глобального соціально-економічного середовища розвиток ринку відкритої освіти в нашій країні є необхідним фактором. Українська економіка потребує сьогодні нових ресурсів для пришвидшення темпів розвитку. Саме освіта є інструментом формування свідомості людини, тому збільшення кількості якісних українських ресурсів відкритої освіти є перспективним напрямком.

Сьогодні не лише в Україні, а й в усьому світі ринок сімейної освіти має стабільну динаміку активного росту. Для поширення сімейної форми навчання важливе значення має подальший розвиток відкритої освіти. Похідними детермінантами розвитку відкритої освіти виступають процеси інтеграції, демократизації та інформатизації суспільства.

У перспективах подальших досліджень – поглиблення теоретико-методологічних засад відкритої освіти як соціального інституту, формування механізму функціонування освітніх установ відкритого типу, розроблення стратегії розвитку ринку відкритої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 15.09.2019).
2. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». URL : <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 20.09.2019).
3. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 6.06.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.09.2019).
4. Висоцька О.Є. Відкрита освіта як чинник випереджаючого розвитку суспільства. *Веб-кафедра менеджменту освіти та психології*. URL : https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Vysocka.pdf.
5. Коржилова О.Ю. Відкрита освіта як глобальна освітня система: стан та розвиток. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3. С. 48–54. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_3_9.
6. Лещенко М., Яцишин А. Відкрита освіта у категоріальному полі вітчизняних і зарубіжних учених. *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 39. № 1. С. 1–16.
7. Локшина О. Відкрита освіта в Європейському просторі: стратегія розбудови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 2(76). С. 75–86.
8. Орчаков О., Калмиков А. Открытое образование. URL : http://www.dist.mnpu.ru/distkurs/hip_dic/do/sl/s26.htm.
9. Сисоєва С. Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти. *Педагогіка. Наукові праці*. Вип. 141, Т. 153. С. 5–10.
10. Шуневич Б. Обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання. *Вісник Національного університету*. 2003. № 490. С. 95–104.
11. Биков В. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ : Атіка, 2008. 250 с.
12. Opening up education: the collective advancement of education through open technology, open content, and open knowledge / edited by Toru Iiyoshi and M. S. Vijay Kumar. MIT Press, 2008. 256 с.

И.А. Ахновская. Роль открытого образования в организации семейного обучающего пространства. – Статья.

В статье определено, что открытое образование является неотъемлемой составляющей информатизации общества. Доказано, что понятие «открытое образование» трактуется украинскими учёными по-разному. В статье проанализированы основные характеристики открытого образования. Выявлены причины, которые повлияли на процесс развития открытого образования. Определены тенденции открытого образования в современных условиях.

Ключевые слова: открытое образование, семейное образование, неформальное образование, информальное образование, обучающее пространство.

I. Akhnovska. The role of open education in the organization of the family learning space. – Article.

In the publication is determined that open education is an integral part of the informational society. It is proved that the concept of “open education” is interpreted by Ukrainian scientists differently. The paper analyzes the essential characteristics of open education. The article discovers the reasons that influenced the process of development of open education. The paper determines tendencies of open education in present conditions.

Key words: open education, family education, non-formal education, informal education, educational space.